

Бојана Р. Јевтовић
Завод за унапређивање образовања
и васпитања, Београд

УДК: 821.163.41.09-32 Ћопић Б.
ИД БРОЈ: 192069900
Оригинални научни рад
Примљен: 15. новембар 2011.
Прихваћен: 21. април 2012.

СТИЛИСТИКА И ПОЕТИКА НАСЛОВА У ЗБИРЦИ ПРИЧА *БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ* БРАНКА ЋОПИЋА

Апстракт: Предмет овога рада чини стилистичко и поетичко разматрање наслова као посебних елемена кратких прича које чине збирку *Башта сљезове боје*. Циљ рада је да се испита како су стилистички направљени наслови у Ћопићевој збирци прича „Башта сљезове боје“ и какво је њихово функционисање, тј. поетички смисао. У раду су наведени наслови свих прича из збирке уз посебно издвајање маркираних наслова. Најпре је појединачно посматран сваки наслов, а затим су изведена заједничка и посебна запажања. На примеру неколико прича урађена је њихова поетичка анализа.

Кључне речи: наслов, стилистика, поетика, стилска маркираност, метафора.

Наслов јесте веома значајан део сваког књижевноуметничког текста. Он својом формулацијом и значењем може заинтересовати и привући читаоца. Такви су најчешће стилистички, тј. граматички и семантички маркирани наслови. У њима писци, како би постигли одређени ефекат, користе различите стилистичке поступке: промене устаљен ред речи, тј. посегну за инверзијом; употребе маркирану лексику (архаизме, жаргонизме и сл); посежу за готово изгубљеним дијалектима, неочекиваним стилским фигурама... Са друге стране, налазе се неутрални наслови *са нултим стилистичким ефектом* (на пример, наслови: „Приче“, „Песме“, „Бајке“ и сл).

Наслов може бити и својеврсна синтеза приче, резиме, готово да читава прича може бити садржана у њему. Он може поетички представљати књигу. Наслов је често и одгонетка. Може бити осмишљен тако да само наговештава садржај. На основу њега можда се да *наслутиши* о чему се у одређеном тексту говори или приповеда, али се, међутим, не може са сигурношћу тврдити о чему је заиста реч, јер ће садржај текста објаснити наслов. Наслов је такође и симбол који са једне стране може бити празан

скуп, немаркиран и необележен, тј. стилски неутралан (на пример, наслов приче из ове збирке „Браћа”), али, који када се прича прочита постаје обележен. Неки наслови су сами по себи маркирани (у наслову приче „Потопљено детињство” употребљена је стилска фигура *метифора*).

Насловима, као посебном категоријом писане речи, бавила се Ирена Грицкат.¹ Смисао свих наслова (не само оних над књижевноуметничким текстовима), сматра она, јесте и етикетирање, затим су, на свој начин информативни, али представљају и експликативна средства. По њеном мишљењу, наслови се могу поделити у две врсте. „Једни информишу о реалном, физичком предмету...” који се природно дају у облику именичких номинатива и око њих се могу даље развијати синтагме. „Други су они наслови који извештавају о нешто скривенијој или нематеријалној страни предмета, о садржају, значају...” (Грицкат 1966:79). На неколико занимљивих примера показала је различите варијације наслова са једном истом именицом и њихово функционисање у односу на контекст. Такође, овим радом, указала је на то да: „...наслови, чак, и онакви какви су створени захваљујући машти највећих језичких неконформиста, значе за науку о језику једно мерило више у области теорије значења” (Грицкат 1966:83).

*

Бранко Ћопић један је од писаца са највећим бројем наслова у српској књижевности. Колико они, стилистички и поетички, могу бити занимљиви проучаваоцима језика и књижевности најбоље потврђује идеја критичара Борислава Михајловића, који је управо користећи Ћопићеве најпознатије наслове саставио биографију о њему:

„Своје *босоноо дјејтњстиво* овај занесени *дјечак* провео је *иод* *Грмечом* *исјод* *змајевих* *крила* у царству *лејтшира* и *мегвјега* упијајући заувјек у своје радознале очи *живош* у *мајли* својих *иланинаца* и слушајући бајке *исјод* *крње* *мјесеца*. *Мајареће* *јодине* школовања у сусједном градићу и студије у Београду биће само припрема за *сурову* *школу* рата који је бануо као *иролом* у свијет његове планине у којем одувјек и *орлови* *рано* *лејше*. Ту је уз *оињено* *раћање* *Домовине* почело Ћопићево ратничково прољеће са *росом* на *бајонетшима* и уз прасак правог и *илуво* *барушша*. Од-ратовао је уз *младиће* *какав* је био *Николејшина* *Бурсаћ* и старчекање *какав* је био *Вук* *Бубало* свих седам *офанзива* и онда у Београду почео да живи *јорки* *мед* оне последње *осме* *офанзиве*. За цијело то вријеме уз *бронзану* *сјражу* сјећања писао је оно што је запазио око себе и у себи. А запажао је и запазио много.” (Михајловић 1970:7).

¹ Видети и у: Грицкат, Ирена (1966): „Наслови – посеба категорија писане речи“, *Наш језик*, Београд, Нова серија књ XV, св. 1-2, стр. 77-96.

Добар познавалац живота и стваралаштва овог познатог писца засигурно ће у овом тексту препознати подударност између Ћопићевог живота и стваралаштва.

**

Последња Ћопићева збирка прича *Башића сљезове боје*, за коју је добио Његошеву награду, објављена је 1970. године. Збирка се састоји из следећих делова: Писмо Бранка Ћопића књижевнику Зији Диздаревићу; „Јутра плавог сљеза” (први циклус збирке са 13 прича); „Дани црвеног сљеза” (други циклус збирке са 21. причом).²

Ради утврђивања стилистичких и поетичких особености наслова збирке, наводимо их у целини: „**Јутра плавог сљеза**”: „Башта сљезове боје”; „Чудесна справа”; „Ти си коњ”; „Поход на мјесец”; „Млин поточар”; „Коњска икона”; „Раде с Брдара”; „Маријана”; „Свети Раде Лоповски”; „Мученик Сава”; „Дане Дрмогаћа”; „Слијепи коњ”; „Свак своју пјесму”; „**Дани црвеног сљеза**”: „Дјечак с тавана”; „Последњи калајџија”; „Суђење”; „Добри момак Василије”; „Сторуки сељачак”; „Браћа”; „Бомбаши пред музејом”; „Плави лончићи”; „Релејна станица”; „Милош лисац”; „Ораси”; „Колико је сати?”; „Не тражи Јазбеца”; „Артирељац Марко Медидић”; „На рампи”; „Догађај у милицији”; „Треба наложити ватру”; „Потопљено дјетињство”; „Непостојећа бакица”; „Магарац с чељадећим ногама”; „Заточник”.³

Међу наведеним насловима нешто је мањи број немаркираних, необележених и стилски неутралних: „Маријана”; „Суђење”; „Ораси”.⁴ Сви

² За разумевање ове збирке, посебно њеног првог циклуса *Јуџира њлавој сљеза*, ваљало би подесити се и раног периода живота њеног писача. Бранко Ћопић (1915-1984) рођен је у селу Хашанима у Босанској крајини. Најважнији и најлепши део живота, детињство, провео је у свом родном месту са најчешће помињаним ликовима и главним јунацима у овој збирци и у многим својим делима, деда Радом и стриком Ницом. Захваљујући њима дечак је заволео свет завичаја и природе и упознао свет народне маште. Сва своја сазнања, успомене и љубав према завичају и природи, људима, биљном и животињском свету, и нарочито детињству, пренео је у своја дела. Чак када је и сам говорио о свом детињству Ћопић је истицао да: „Ти дедови октобарски дани представљају основну ризницу свих мојих правих литерарних мотива.” И ово је једно од тих дела. Ово је дело носталгичног призивања тих давних и безбрижних дана.

³ Као што се види, наслови су углавном краћи искази састављени од две или три речи. Још прецизније – број речи у насловима креће се од 1 до 4. Наслова који садрже само једну реч има 3. Занимљиво је да наслова са по две, односно три речи, има по 14, док се само један наслов састоји од 4 речи.

⁴ Приметићемо да су сви немаркирани и стилски неутрални наслови именице у номинативу јединине или множине мушког, женског или средњег рода.

остали наслови обележени су на неки начин. Тако се у неким од њих јасно уочава Ћопићева позната духовитост и смисао за хумор, жеља да се игра речима и гради нове („Ти си коњ”; „Коњска икона”; „Свети Раде Лоповски”; „Дане Дрмогаћа”; „Сторуки сељачак”; „Магарац с чељадећим ногама”). Намера приповедача да сачува некакве старе вредности у новим временима осећа се чак и у насловима појединих прича („Поход на мјесећ”; „Последњи калајија”; „Заточник”). У насловима неких од прича јасно се уочавају стилске фигуре: метафора („Потопљено детињство”; „Непостојећа бакица”; „Јутра правог сљеа”; „Башта сљеове боје”; „Дани црвеног сљеа”), иронија („Коњска икона”; „Мученик Сава”), хипербола и контраст („Сторуки сељачак”), епитет („Чудесна справа”). Неколико именичких синтагми створено је необичним комбинацијама две или три речи („Коњска икона”; „Свети Раде Лоповски”). Код појединих наслова осећа се шалвив призив („Ти си коњ”; „Дане Дрмогаћа”) иначе чест у Ћопићевим делима, посебно делима за децу. Неретка је појава деминутива, хипокористика, оазионализама, сложеница („Плави лончићи”; „Непостојећа бакица”; „Магарац с чељадећим ногама”; „Дане Дрмогаћа”; „Сторуки сељачак”). Употребу властитих имена имамо у чак осам наслова („Раде с Брадара”; „Маријана”; „Свети Раде Лоповски”; „Мученик Сава”; „Дане Дрмогаћа”; „Добри момак Василије”; „Милош лисац”; „Артиљерац Марко Медић”).

Језичком анализом утврђено је да у збирци има наслова у облику сва три типа синтаксичких јединица: реч (укупно 4 наслова); синтагма (укупно 23 наслова) и предикатска реченица (укупно 4 наслова). Као типична конструкција издваја се синтагма, и то: а) именичка синтагма са неконгруентним (падежним) атрибутом са придевским или прилошким значењем; б) именичка синтагма са когруентним атрибутом и в) именичка синтагма са атрибутивом (видети у приложеној табели). Неретке су и предлошко-падежне конструкције (у облику наслова, или као део наслова).

Како у великом броју књижевноуметничких дела, тако и у овој збирци готово сви наслови дати су у номинативу, што је и логично јер је њихова функција да именују, означавају, описују.

Велики број синтагми у насловима, у збирци, направљен је стилским фигурама: метафором („Јутра плавог сљеа”; „Башта сљеове боје”; „Ти си коњ”; „Поход на мјесећ”; „Дани црвеног сљеа”; „Дјечак с тавана”; „Потопљено дјетињство”; „Милош лисац”), иронијом („Коњска икона”; „Мученик Сава”; „Непостојећа бакица”). Хиперболу и контраст препознајемо у наслову приче „Сторуки сељачак”, док епитет налазимо у наслову „Чудесна справа”.

Посебно су занимљиве метафоре у насловима целина које чине збирку. Да подела збирке на две целине није случајна, јер је реч о тематски различитим деловима, указује и анализа њиховим метафоричних и вишестру-

ко симболичких наслова.⁵ *Јутра* насупротив *дани: јутро* представља време свитања, време буђења, време око изласка Сунца, рађање и почетак новог доба; *дан* је пуна снага, sazревање и зрелост, доба које носи са собом искуство и прошло време, у овом случају, време безбрижности, детињства и љубави. Слично поређење може се направити код основних боја спектра: *плава* насупротив *црвеној: плава* – боја ведрога неба и мора; *црвена* – боја крви и ватре, боја која упућује на љубав, борбу, живот и смрт. И на крају заједнички елемент ове синтагме – *слез*, указује на међусобну повезаност две целине, која се највише огледа у лику и животу онога који причу прича (било са становишта дечака у првом или одраслог човека, борца и *зайочника* у другом делу збирке). Када се у анализу укључе и садржаји прича, јасно се може закључити да су њихове разнородне теме у уској вези са насловима које је Ћопић дао циклусима. У првом „Јутра плавог слеза” описан је почетак живота, описани су дани детињства, дечаштва (када се највише машта и сањари), дани одрастања уз *великој* деда Рада, дани љубави, описане су и завичајне приче под Грмечом, приповедања уз ракијску чашицу и догодовштине крајишког сељака, или краће, дани Бранкове даље и идеалне прошлости. Радивоје Микић (1998:115) истиче да је: „Бранко Ћопић, изнад свега, желео да покаже како изгледа један свет кад се на њега баци поглед после временске дистанце од *већ скоро йола вијека*. А да би, пак, временску дистанцу учинио што осетнијом, Ћопић је свог приповедача замислио као дечака који ни сам још не влада способношћу да раздвоји сан и јаву”.

У циклусу „Дани црвеног слеза” реч је о хладном ратном и послератном времену, када човек, хтео то или не, мора да одрасте. У овом делу срећемо разноразне ликове од којих свако има своју причу или свако пева својим гласом – од последњег калајџије Мулића, преко доброг момка Васиља који уместо краве оде у војнике, браће чији се типичан братски однос препознаје и у борби са непријатељем, постојеће бакице која на крају не зна је ли жива, до детињства потопљеног водом и заточника који ни сам више није сигуран кога је штитио и за шта се борио. У готово свим тим ситуацијама приповедач и његови ликови сачували су подоста од дечијег у себи, што је посебна вредност ових прича.

По речима Ане Ћосић Вукић (2006:73): „Удруживање два тематски разнородна циклуса – о детињству и народноослободилачкој борби, остварује се поетским оквиром наслова, као и оквирним причама у функцији пролога и епилога, а то су поступци циклизације који су иманентни осмишљеном циклусу. У оваквом осмишљавању Ћопић је поступком циклиза-

⁵ У насловима „Јутра плавог слеза” и „Дани црвеног слеза” имамо и једну врсту онеобичавања – не постоје плави и црвени слез, већ бели, црни и питоми. А поставља се и питање – како јутра могу припадати слезу?

ције екплицирао вредносну равноправност ове две теме у свом стваралаштву”. Дакле, тематско проучавање оба циклуса указује на чињеницу да је ово можда једино Ћопићево дело у коме су јасно раздвојене две његове највеће инспирације – једна топла (детењство) и једна хладна (рат и време после рата).

Збирка носи симболичан, звучно смисаоно веома упечатљив, наслов прве приче. Наиме, именичка синтагма *Башића сљезове боје* упућује на сложену боју, неодређену боју (може бити било која од наведених или све скупа), што је истовремено ознака за слику живота у складу са стратегијом приче. Уколико би се променио ред речи, наслов збирке би могао да гласи *Башића боје сљеза* и тада би ова синтагма обухватала више боја, али одређених. Јер како писац на крају ове приче каже: „Минуло је од тих невеселих дана већ скоро пола вијека, дједа одавно нема на овом свету, а ја још ни данас посигурно не знам какве је боје сљез. Знам само да у пролеће иза наше потамњеле баштенске оgrade просине нешто љупко, прозрано и свијетло па ти се просто плаче, иако не знаш ни шта те боли ни шта си изгубио.” (Ћопић 1970:10).

Посебан и јак стилистички ефекат постигнут је необичним комбинацијом речи у више наслова. Ћопић их је градио тако што је разбијао две или чак три колокације и комбинацијом речи, које се ретко доводе у везу, долазио до занимљивих наслова. На овај начин формулисани наслови далеко су интересантнији од оних који су рецимо једна реч у номинативу (на пример, „Маријана”; „Браћа”; „Ораси”). Синтагме у којима је „спојено неспојиво“ су: „Коњска икона”; „Свети Раде Лоповски”; „Потопљено детењство”.

Наслов „Коњска икона” недвосмислено подсећа на наслов познате приповетке *Школска икона* Лазе Лазаревића. Али за разлику од очекиваних и уобичајених синтагми школска/кућна/породична/славска икона, у овом наслову Ћопић спаја неспојиво, јер готово да се уопште не могу довести у везу именице коњ и икона. Писац разбија две колокације (на пример, коњска запрега/длака/храна/мува и већ поменуте синтагме: школска/кућна/породична/славска икона) и комбиновањем добија наслов са јаким стилистичким, у првом читању, иронијским ефектом. Сличан стилистички ефекат имамо у необичном споју чак три речи у именичкој синтагми „Свети Раде Лоповски”⁶. *Свети* (духовно, побожно, са највећим поштовањем и приврженошћу) у комбинацији са *Раде* (световно име) и чак *Свети* у комбинацији са *Лоповски*. Након прве речи очекивано би било монашко име, на пример, *Сава*, међутим, неочекивано наилазимо на световно име Раде, а потом на необичан прилог *лоповски*. Оваквим редом речи као да се опонаша ус-

⁶ Семантички гледано овај наслов је у близини оксиморона (*поштен лопов*).

таљена синтагма за означавање значајних светитеља у православној вери (на пример, Свети Петар Цетињски, Свети Петар Коришки, Свети Јустин Ћелијски, Свети Симеон Мироточиви). Прилог *лоповски* (на лоповски начин) никако, осим фигуративно/метафорички, не може се довести у везу са прилогом *свѣтии*. У овој синтагми традиционално гледано повезане су и градацијски се нижу речи из сва три стила и то: високог, средњег и ниског. Синтаксичка аналогија и функција речи иста је и код Ћопића и у наведеним духовним и светачким примерима, само што су дате у опозицији ниско – узвишено. Као што, на пример, Свети Симеон Мироточиви има својство да точи миро, да делује миром, тако је писац у овом наслову указао на особину – најзначајније својство једног од јунака из приче, који поштује икону у лику свог живог брата, а новопеченог свеца Рада. Са једне стране имамо Светог Симеона Мироточивог, а са друге стране Светог Рада Лоповског – заштитника лопова, пијаница и скитница.

Збирка садржи и неколико наслова у којима је изостављено оно што се открива током и након читања приче. Такве су приче са насловима „Ти си коњ” и „Мученик Сава”. У првој причи најпре метафоричан и увредљив наслов мења се у позитиван. Ако тумачимо само наслов, заједничка именица *коњ* поред свог денотативног значења има више конотација. Најчешћа је она када се за мушку особу каже *коњ* што фигуративно значи глуп човек, глупак – *Та ја сам крив, ја, коњ мајџори!* (Речник 1967:839). Са оваквом конотацијом наслов има по мало подругљиво и увредљиво значење. *Коњ* је, међутим, у епиској традицији представљен као племенита животиња и саучесник у најтежим тренуцима, који штити свог јачача и ратника (на пример, *Шарац* – коњ Марка Краљевића). Неретка су и поређења са нешто другачијим значењем: *Јак као коњ; Раги као коњ; Мајџор као коњ*. У причи, међутим, самарција Петрарк, заљубљеник у коње, пореди деда Рада са некаквим коњем Доратом („душом од коња”), а по њему само добар човек може личити на коња. Иако деду Раду не говори директно да је коњ већ се овај из његове приче налази увређен и сматра да га је самарција нагрдио, јер му је из чиста мира рекао да је коњ. Лична заменица ТИ из наслова односи се на деда Рада, а може се односити и на свакога ко прочита њен наслов. Стога се ова именичка синтагма са једне стране доживљава као увредљива, како мисли и Бранков деда, а са друге стране веома пријатељска како мисли његов пријатељ и заљубљеник у коње Петрарк. Може се рећи да је овде реч о једној врсти *коношайивної несѣоразума* насталог између два јунака.

Читајући причу „Мученик Сава” открива нам се супротност која је у овом ироничном наслову изостављена. Само на основу наслова, може се претпоставити да ће у причи бити речи о *живицију*. Међутим, у причи се приповеда о дедином рођаку, познатом лопову, испичутури и причалици

Сави Дамјановићу. Сава је, пре свега, монашко/календарско, па тек онда световно име. Код Срба ово власитито име има неколико конотација. Прва, тј. основна, изазива у нашем народу посебно поштовање, и везује се за монашко и духовно име првог српског архиепископа и просветитеља Растка Немањића. Дакле, овим насловом активира се хагиографска традиција овог имена. Друга интересанта и сасвим супротна конотација, мада се директно не дотиче овог наслова, везује се за најпознатијег вампира из српских народних веровања – Саву Савановића.

Поред метафоричности, наслов „Поход на мјесец” маркираним чини и прва реч у именичкој синтагми. Поставља се питање зашто је писац баш њу изабрао а не, на пример, синониме који се чешће користе у синтагмама са овом предлошко-падежном конструкцијом – *иуишовање на месец*, *иуиш на месец*, *одлазак на месец* и сл. Односе међу наведеним синонимима одређују њихове семантичке нијансе, односно, маркираност (поход) и немаркираност (одлазак). *Поход* је реч која се не употребљава често и већ добија одређени звук архаичности, управо изражава намеру писца да дочара један дечачки сан, у типичном сеоском амбијенту на ивици цивилизације, када је *мојућности* да се грабљама *дохвајти месец* врло примамљива авантура и једини бег од свакидашњице, иначе мотив који је Ћопић понављао у неколико својих дела.⁷ Ова прича је, као део обавезног наставног програма већ постала део опште културе и традиције.⁸ У њој су осликана два света и две људске природе – једна, немирна, самарције Петрарка (којој је дечакова радознала природа блискија) и друга, дубоко патријархална, деде Рада (љубав којој се Бранко увек враћао). Овај наслов, као и сама прича, симболи су вечите човекове тежње за слободом и откривањем света изван завичајног простора (из ког одлазимо, са непрестаном жељом да му се увек враћамо).

Како старе архаичне речи живе у новим временима и како се преливају, уочава се још и у насловима прича „Последњи калајџија” и „Заточник”. Заједничка именица *калајџија* је турцизам и означава занатлију који се бави ливењем калаја или калајисањем. Некада је овај занат, и у градовима и у селима, био веома присутан док се данас о њему може сазнати готово само из прича. Тако да ова дословна синтагма постаје симбол или метафора за један свет који пред нашим очима нестаје. Оживљавање старих речи имамо и у

⁷ Поход на месец, односно хватање месеца грабљама, описан је и у, посебно лепом и чувеном, Ћопићевом делу за децу „Доживљаји мачка Тоше“.

⁸ На овом месту ваља нагласити да је збика прича *Башића сљезове боје*, односно избор приче из циклуса *Јуџира њлавој сљеза*, предвиђено наставним програмом за предмет *српски језик* у петом разреду основне школе. Аутори се, приликом осмишљавања својих читанки, најчешће одлучују баш за причу Поход на мјесец, која је у претходно важећем програму била обавезни део школске лектире.

наслову „Заточник”. Одредница *заточник* – заст. песн. а. *онај који се коме завери, обавезе да ће што учинити, нарочито изићи на мејдан*; б. *борац за нешто, њоборник, бранилац, заштитник* (Речник 1967:235), овде је оживела у истом, а истовремено мало помереном, значењу: главни јунак Стеван Батић обавезао се, најпре својим мртвим друговима, да ће да бди над њиховим хумкама и да ће их штитити од немара и немира, он је *усукан, црн, босоној*, једном речју бивши ратник нехеројског изгледа.

„Потопљено детињство”, такође, необична је комбинација. Писац и код овог наслова разбија две колокације (*попљен брод, попљена лађа или рано, безбрижно, срећно детињство*) и својом комбинацијом постиже јак стилистички ефекат. За реч потопити се поред основног значења везује и фигуративно или пренесено значење – уништити, одузети чему живот, које је блиско овом наслову, његовој причи и Ћопићевом повратку завичају и детињству после готово пола века. Наиме, приповедач се после значајног броја година *враћа* свом завичају, када му бива јасно да се свет у свој својој сложености не може до краја поправити и да је тај свет детињства, иако далеко иза њега, дубоко у њему. Јер, по његовом схватању, једино се живи у детињству, а касније само ако се сачувају дете у себи и основне људске вредности. Сама прича вишеструко је симболична, а једна од доминантних симболичности огледа се у томе да је *завичајни простор* истоветан *времену детињства*, а да вода потапа и време и простор.

Још једна необична комбинација видљива је у наслову приче „Непостојећа бакица”. Реч *непостојећа* означава некога ко не постоји, ко је измишљен и кога нема, а још када се овом прилогу дода именица бакица добијамо необичну синтагму. Бакица је топло у супротности са хладним административним именима. Наиме, у овој причи уочљиво је Ћопићево иронично поигравање са администарцијом и влашћу: постојећи људи постају непостојећи када се посматрају кроз папире. Још већа иронија огледа се у томе да *непостоји* она која већ деценијама *постоји* и која би се, кад је већ у књигама нема, жртвовала скочивши у Уну, само да никоме не смета.

У посматраној збирци посебну пажњу привлачи чак 6 наслова у облику именичких синтагми са атрибутивом: „Млин поточар”; „Мученик Савва”; „Дане Дрмогаћа”; „Милош лисац”; „Артиљерац Марко Медић”; „Добри момак Василије”. Једном од именица сужава се значење исказано именицом која је главна реч у датим синтагмама, чиме оне имају функцију ближег одређења именице уз коју стоје. Тако су, као ближе одређење, у појединим насловима прилози: свети и лоповски; именица мученик; име-

ничка синтагма са атрибутом *добри*: добри момак; именица артиљерац, док у два наслова налазимо типичне *ћопићевске* надимке (Дрмогаћа; Лисац⁹).

Типичан Ћопићев стил да смишља нове, необичне речи и поиграва се њима, препознаје се и у неколико наслова из збирке.¹⁰ У насловима „Дане Дрмогаћа” и „Магарац с чељадећим ногама” имамо две нове речи: индивидуалне неологизме – окационализме (*Дрмогаћа* и *чељадећим*). Сложеница¹¹ *Дрмогаћа* има истовремено и пејоративно (што је код надимака често) и иронично, двосмислено значење. Такође, има карактеристике локалног, средине, места и времена која су збирком обухваћена. Из саме приповетке сазнајемо о пријатељству између два камарата (друга) из детињства, деде Рада и Дана Деснице који после неколико десетина година у Лици, због своје незгодне нарави посебно у додиру са влашћу, добија надимак *Дрмогаћа*¹² (или како га је Б. Михајловић крстио – *ласни лички бунџовник*).

Употреба деминутива честа је у дечијој књижевности. Када су у питању наслови у овом делу, три приповетке из збирке садрже именице са умањеним значењем („Сторуки сељачак”; „Непостојећа бакица”; „Плави лончићи”). Све три именице: сељачак, бакица и лончићи, настале су додавањем суфикса на коренску основу именице. Ако, на пример, именицу *сељачак* (деминутивно и иронично/пејоративно од сељак) упоредимо са именицама *сељачић* (деминутив од сељак – дечак са села) и *сељанче* (деминутив од сељанин – дете са села), видимо да су све три именице маркиране, с тим што је *сељачак* у овој причи представљен више пејоративно.

Властита имена честа су појава у насловима ове збирке: *Раде, Маријана, Раде; Сава; Дане; Василије; Милош; Марко*. Сва она дата су у номинативу што је сасвим природно, посебно када су део наслова. Још ако се, на овом месту, осврнемо на Ћопићево целокупно стваралаштво и подсетимо се чињенице да је у многим својим причама описивао управо људе из свог краја које, како је говорио, памти од детињства, јасно нам је да је користиће властитих имена у складу са његовом поетиком.¹³

⁹ У причи „Милош лисац” заједничка именица лисац поред свог основног има и пренесено значење – симбол познат још из басни (најчешће се за лукавог, препреденог, преведаног човека каже да је лисац).

¹⁰ Ова особеност његовог стваралашта посебно је уочљива у делима за још млађу децу.

¹¹ Још једну сложеницу имамо и у наслову „Сторуки сељачак”.

¹² *Дрмогаћа* је у овом наслову својеврсна етикета придодата имену, као и *лисац* у претходном наслову.

¹³ Бранко Ћопић је о својим ликовима рекао: „У тим својим причама описивао сам људе свога краја које памтим још од најранијег дјетињства: свог дједа, мајку, комшије, сеоске слуге, просјаче, скитнице, врачаре, Цигане-мечкаре, пеливане, дрвосјече, угљаре, лажове, крадљивце, сањаре, занесене и тужне дјечаке. Шарен је и занимљив био тај свет мојих јунака.“ А у овом делу, Ћопић, као да слуги и предосећа скори крај, жури да исприча *злаш-*

Функције предлошко-падежних конструкција уочавају се у неколико наслова. У наслову „Раде с Брдара” предлошко-падежна конструкција с *Брдара* има функцију ближег одређења личности о којој је у причи реч. Из приче сазнајемо да је реч о *најменику* Раду с Брдара. Претпостављамо да је Брдар некакав заселак у Босни и да је извесни Раде управо одатле. Постоји и могућност да је Топић, као ближе одређење, увео ову предлошко-падежну конструкцију да би указао на разлику у личности овог лопова Рада у односу на свог вољеног деда који носи исто име. Сличну функцију има и „додатак имену” с *шавана* у именичкој синтагми наслова приче „Дјечак с тавана”. Али не само то. Наиме, у овој причи описан је таван ујака Бранка у ком је он проводио и дечачке дане и дане младости. Посебно топла и меланхолична прича сведочи о сазревању нашег писца, мењајући му интересовања – од игре са старим предметима до читања прве литературе, „Српског књижевног гласника”. Таван симболично представља тајно место дечије игре и откривања прошлости и света у малом. На тавану има старих, драгих, скрајнутих ствари, које за дечака могу бити изузетно занимљиве. Овај скривени простор један је нови свет који се открива и указује на дечачко уздизање, пењање, сазревање, он је у кући, а истовремено и изван ње, на ивици рационалног и ирационалног, на ивици познатог и непознатог простора.¹⁴ О ком дечаку је у причи реч, до краја се не може наслутити – да ли је то сам писац, његов рођак или неко сасвим трећи.

Недовршену реченицу, као ретку појаву међу насловима, имамо у причи „Свак своју пјесму”. Ова реченица као да *шежи да се заврши* у читаочевој свести, што наслову даје једну дозу неизвесности и изазива код читаоца посебну радозналост. Њој недостаје предикат, па се поставља питање може ли се он тачно утврдити унапред? Могао би се на основу контекста претпоставити: *Свак своју пјесму њева*. Међутим, после читања приче не може се одредити један једини предикат, већ неколико: *њева, смишља, сјева, саставља, пише, живи*. У односу на садржај и значење приче, семантички или симболички налов би одговарао изразима: *Ко у клин, ко у њлочу* и/или *Свака њишца својим њасом њева*; Посебно, ако се узме у обзир и то, што је ова прича последња у првом циклусу збирке, чиме је симболички назначен „прелазак” из света детињства у свет одраслих, и сурову борбу која следи и зове се живот. Ова прича је својеврсна критика власти и наговештава још неколико прича са овом тематиком које следе у другом циклусу.

ну бајку о људима, бајку о добрим сџарцима и занесеним дјечацима, о суровим бојовницима ђолубијеј срца, али помиње да постоје и они о којима не жели да прича – *мрке убице са људским ликом*, а о којима у овој бајци и не прича.

¹⁴ О таванском простору писао је и Владан Десница у роману *Прољеће Ивана Галеба*, док је Башлар написао чувено дело *Поешика иросиора*.

Неодређеност као карактеристику налазимо и у наслову „Треба наложити ватру”. Конструкција ове прости предикатске реченице је нелична, па се поставља питање – ко треба да наложи ватру? Ко то треба да уради не видимо унапред, па тек након читања приче ова конструкција постаје итекако лична и болна. У овом наслову имамо динамичан однос између наслова и саме приче, смисао наслова мења се током и након читања приче (исто је са насловима „Ти си коњ”, „Мученик Сава”).

Одређена доза симболичности огледа се и у наслову датог у форми питања „Колико је сати?” Прича је посвећена сату као некаквој чудесној справи, баш као и прича¹⁵ из првог циклуса у којој описано велико поштовање деде Раде према овом *чуду*, јер у дједовом времену, сат не може да не буде чудесна справа. Управо овај мотив је веза између два циклуса, јер у другом циклусу сат је симбол пролазног и непролазног, симбол за време и живот који тече, а пролази и време које иде, а не пролази. Симболика овог наслова огледа се у констатацијама: *Време је да се нешто уради; Неке ствари морају да се ураде на време.*

На крају, треба рећи да наслови из збирке нису посебно стилистички интересантни. Међутим, ово се не може рећи за поетику и симболику њихових прича, јер је збирка прича *Башића сљезове боје*, како сведочи и досадашња књижевна критика, можда најбоље Ћопићево дело. Свака приповетка у њој је јединствена: од оних детињих и топлих, преко духовитих и локалних, па све до сурових и потресних прича. А опет све оне чине једну целину повезану значењем, ликовима, простором, често истим мотивима... и највише приповедачевом тачком гледишта.

У читавај збирци, у скоро свим приповеткама, посебно првог циклуса, преовлађујући је осећај меланхолије: у њима се приповедач сећа детињства и на неки начин просто жали за прошлим. У сложености свакидашњег света (у *башићу сљезове боје*), он чезне за светом детињства и завичаја, који је једноставан и који више не може да се врати. Ћопић (а и ми заједно са њим) чезнући за том основном вредношћу, осећамо топлину и блискост, јер нас је управо то и одредило. По свом основном току, по слици света који је за данашњег писца и читаоца архаичан¹⁶, а за младог јунака Ћопи-

¹⁵ Прича „Чудесна справа” налази се у наставном програму за *српски језик* у шестом разреду основне школе.

¹⁶ Поред истинске чежње, приповедач ове збирке, у последњем пасусу писма се почетка збирке, које представља својсврстан *увог* у садржај прича које следе и веома је важно

ћеве збирке – дечака, самог Ћопића, јесте свет кога је он запамтио управо у тренутку док ишчезава и нестаје. Можемо рећи да је Ћопићева *Башта сљезове боје* у српској књижевности оно што је у француској чувени Прустов циклус романа „*У штрајању за минулим временом*”.

ПРИЛОГ

	НАСЛОВ	ЈЕЗИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ
1	Јутра плавог сљеза	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>јутро</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има посесивно значење. Облик атрибута: посесивни (присвојни) генитив без предлога. У наслову имамо ужу и ширу синтагму: шира је цео наслов, а ужа је у склопу падежног атрибута: <i>плави сљез</i> .
1.	Башта сљезове боје	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>башта</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има придевско значење. Облик атрибута: квалитативни генитив без предлога. У наслову имамо ужу и ширу синтагму: шира је цео наслов, а ужа је у склопу падежног атрибута: <i>сљезове боје</i> .
2.	Чудесна справа	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>справа</i> , са конгруентним атрибутом у чијој функцији је придев <i>чудесан</i> у ном. јд. ж. р.
3.	Ти си коњ	Предикатска реченица (клауза) са именским предикатом.
4.	Поход на мјесец	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>поход</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има прилошко значење. Облик атрибута: предлошко-падежна конструкција <i>на</i> + акузатив.
5.	Млин поточар	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>млин</i> са атрибутивом <i>поточар</i> .
6.	Коњска икона	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>икона</i> , са конгруентним (придевским) атрибутом у чијој функцији је придев <i>коњски</i> у ном. јд. ж. р.
7.	Раде с Брдара	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>Раде</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има прилошко значење. Облик атрибута: предлошко-падежна конструкција <i>с</i> + генитив.
8.	Маријана	Реч; властита именица у ном. јд. ж. р.
9.	Свети Раде Лоповски	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>Раде</i> са два конгруентна атрибута: <i>свети</i> и <i>лоповски</i> у ном. јд. м. р. Један атрибут је у препозицији, а други у постпозицији.

за разумевање књиге у целини, свестан свог старинског стила и традиционалног опредељења и готово донкихотовског напора, каже: „Збогом, драги мој. Можда је неком смијешна моја старинска одора, прадједовско копље и убого кљусе, које не обећава бог зна какву трку. Јах, шта ћеш...”

10.	Мученик Сава	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>Сава</i> , са атрибутивом <i>мученик</i> .
11.	Дане Дрмогаћа	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>Дане</i> , са атрибутивом <i>Дрмогаћа</i> .
12.	Слијепи коњ	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>коњ</i> , са конгруентним атрибутом у чијој функцији је придев <i>слијепи</i> у ном. јд. м. р.
13.	Свак своју пјесму	Недовршена, непотпуна реченица, без предиката тј. са изостављеним предикатом (* <i>Свак своју пјесму пева</i> /* <i>Свак своју пјесму има</i>). У функцији граматичког субјекта је заменица <i>свак</i> у ном. јд., у функцији правог објекта је синтагма <i>своју пјесму</i> у акузативу без предлога, недостаје предикат. У оквиру објектске синтагме главна реч (центар) је именица <i>пјесма</i> , док је заменица <i>свој</i> у функцији конгруентног атрибута.
II	Дани црвеног сљеза	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>дан</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има придевско значење. Облик атрибута: посесивни (присвојни) генитив без предлога. У наслову имамо ужу и ширу синтагму: <i>шира</i> је цео наслов, а <i>ужа</i> је у склопу падежног атрибута: <i>црвени сљез</i> . У њој је центар именица <i>сљез</i> , а конгруентни атрибут је придев <i>црвени</i> .
14.	Дјечак с тавана	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>дјечак</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има прилошко значење. Облик атрибута: предлошко-падежна конструкција <i>с</i> + генитив.
15.	Последњи калајиџа	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>калајиџа</i> , са конгруентним атрибутом <i>последњи</i> у ном. јд. м. р.
16.	Суђење	Реч; апстрактна именица у ном. јд. с. р.
17.	Добри момак Василије	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>Василије</i> , са конгруентним атрибутом (<i>добри</i>) у ном. јд. м. р. и атрибутивом <i>момак</i> .
18.	Сторуки сељачак	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>сељачак</i> , са конгруентним атрибутом <i>сторуки</i> у ном. јд. м. р.
19.	Браћа	Реч; заједничка именица у ном. мн. м. р.
20.	Бомбаши пред музејом	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>бомбаши</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има прилошко значење. Облик атрибута: предлошко-падежна конструкција <i>пред</i> + инструментал.
21.	Плави лончићи	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>лончић</i> , са конгруентним атрибутом <i>плави</i> у ном. мн. м. р.
22.	Релејна станица	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>станица</i> , са конгруентним атрибутом <i>релејни</i> у ном. јд. ж. р.
23.	Милош лисац	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>Милош</i> са атрибутивом <i>лисац</i> .

24.	Ораси	Реч; заједничка именица у ном. мн. м. р.
25.	Колико је сати?	Предикатска реченица (клауза); проста упитна реченица.
26.	Не тражи Јазбеца	Проста предикатска заповедна реченица (клауза); предикат је у одричном облику императива (2. л. јд.), а прави објекат у акуз. јд.
27.	Артиљерац Марко Медић	Именичка синтагма у чијем центру је име <i>Марко Медић</i> , са атрибутивом <i>артиљерац</i> .
28.	На рампи	Предлошко-падежна конструкција <i>на</i> + локатив.
29.	Догађај у милицији	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>догађај</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има прилошко значење. Облик атрибута: предлошко-падежна конструкција у + локатив.
30.	Треба наложити ватру	Проста предикатска реченица (клауза) са сложеним предикатом; у модалном делу сложеног предиката је глагол <i>требати</i> , а у допунском делу глагол <i>наложити</i> у инфинитиву. У функцији правог објекта је именица <i>ватра</i> у акуз. јд. без предлога.
31.	Потопљено детињство	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>детињство</i> , са конгруентним атрибутом <i>потопљено</i> у ном. јд. с. р.
32.	Непостојећа бакица	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>бакица</i> , са конгруентним атрибутом <i>непостојећа</i> у ном. јд. ж. р.
33.	Магарац с чељадећим ногама	Именичка синтагма у чијем центру је именица <i>магарац</i> , са неконгруентним (падежним) атрибутом који има придевско значење. Облик атрибута: предлошко-падежна конструкција <i>с</i> + инструментал. У наслову имамо ужу и ширу синтагму: шира је цео наслов, а ужа је у склопу падежног атрибута: <i>чељадеће ноге</i> .
34.	Заточник	Реч; заједничка именица у ном. јд. м. р.

ЛИТЕРАТУРА

Вуковић (2000): Ново Вуковић, *Пушјеви сѝилисѝичке игеје*, Подгорица – Никшић: Јасен.

Грицкат (1966): Ирена Грицкат, Наслови – посебна категорија писане речи, *Наш језик*, XV/1-2, Београд, 77-96.

Драгићевић (2007): Рајна Драгићевић, *Лексиколоија срѝској језика*, Београд: Завод за уѝбенике.

Ђурић (2006): Сања Ђурић, Стилске одлике збирке приповједака *Башиа сљезове боје* Бранка Ђопића, *Кулѝура и образовање – зборник радова са научној скуѝа*, 7/1, Бањалука: Филозофски факултет у Бањалуци, 167-178.

Лешић (2011): Зденко Лешић, *Језик и књижевно ђјело*, Београд: Службени гласник.

Марјановић (2003): Воја Марјановић, *Живои и дело Бранка Ђопића*, Бања Лука: Глас српски.

Микић (1998): Радивоје Микић, Неземаљски видици у „Башти слезове боје”. У: Микић, Радивоје: *Опис и приче – описи о уметности ирпиводеања*. Ниш: Просвета, 113-131.

Михајловић (1970): Бранко Ћопић у Башти слезове боје (предговор првом издању). У: Ћопић, Бранко: *Башта слезове боје*, Београд: Српска књижевна задруга.

РСКЈ (1967): *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Матица српска – Матица хрватска, Нови Сад – Загреб.

Станојчић, Поповић (2005): Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамађика српскога језика – уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: ЗУНС.

Солар (1989): Миливој Солар, *Теорија књижевности*. Београд: Школска књига.

Радовић Тешић (2011): Милица Радовић Тешић, *Грамађички и лингвистички јојмовник*. Београд: Учитељски факултет, Универзитет у Београду.

Ћопић (1970): Бранко Ћопић, *Башта слезове боје*. Београд: Српска књижевна задруга.

Ћопић (2010), Бранко Ћопић, *Доживљаји мачка Тоше*, Бојана Јевтовић (приредила), Београд: Завод за уџбенике.

Ћосић-Вукић (2006): Ана Ћосић-Вукић, Циклус као приповедачка форма у делу Бранка Ћопића, *Култура и образовање – зборник радова са научној скупа*, 7/1, Бањалука: Филозофски факултет у Бањалуци, 67-75.

Bojana R. Jevtović

Institute for Improvement of Education, Belgrade

STYLISTICS AND POETICS IN THE COLLECTION OF STORIES *MALLOW COLOURED GARDEN* BY BRANKO COPIC

Summary: Our literary criticism has dealt a lot with the stylistics, structure and style of this, probably the best, Copic's work. However, it has not been written about the titles as special elements of the short stories which make the collection *Mallow Coloured garden*; especially not about the stylistics of these titles. The title is certainly one very important part of the literary work because it represents the readers' first contact with a book.

The aim of this study is to look at the stylistics, functions, e.g. poetical meaning of the titles in Copic's collection of short stories *Mallow Coloured garden*. In the study, every title is mentioned, distinguishing the marked ones. First of all, individual titles are looked at and the common and special remarks are given afterwards. The poetical analysis is done on basis of the examples of several stories.

Key words: title, stylistics, poetics, stylistic marking, metaphor.